

NAKİBÜ'L-EŞRÂF ABDULKADİR EFENDİ TARAFINDAN VERİLEN 1008/1600 TARİHLİ SİYÂDET HÜCCETİ

Murat SARICIK (*)

Özet

Bu makalede, Nakîbü'l-Eşrâf Abdulkadir Efendi'ye ait 1008/1600 tarihli siyadet hüccetinin tahlili konu edilmektedir. Bu siyadet hücceti, 'Sekiz Numaralı Sâdât Defteri'nin başında bulunmaktadır. Defter Abdulkadir Efendi'nin nikâbeti dönemine aittir. Siyadet hücceti beş ana bölümden oluşur. Bölümler; Davet, Başlangıç Formülü, Metin, Tarih ve Şuhûdu'l-hâl rükünleridir. Hüccet, Osmanlı Diplomatîği bakımından önemli bir belge niteliğindedir. Ayrıca çağının seyyidlere bakış açısını yansıtmaları bakımından da dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Nakîbü'l-Eşrâf, Siyadet Hücceti, Diplomatîk, Rükün, Davet, Başlangıç Formülü, Şuhûdu'l-Hâl.

Huccah of Siyâdah dated 1008/1600 be Awarded by the Naqîb al-Ashraf 'Abb al-Qâdir Efendi

Abstract

This article analyse the document of huccet-i siyadet of Nakibu'l Ashraf Abdulkadir Affandi (1008/1600). This document of Siyadet Hucceti is in the beginning of booklet of Daftar-i Sadat on the number of 8. This booklet is in the time of Nakib of Abdulkadir Affandi. Siyadet Hucceti has five main chapters: davet, formula of begining, text, date, and the principals of Shudu-l hal. Huccet is very important document for Ottomans diplomacy; it also reflects the view towards Sayyids at that time.

Key Words: Nakibu'l Ashraf, Siyadet Hucceti, Diplomacy, davet, formula of begining, Shudu'l- hal.

*) Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.
(e-posta: saricik@sdu.edu.tr)

Giriş

Bilindiği gibi, Nakîbü'l-Eşrâflar, Seyyidlerin ve Şeriflerin¹ problemleriyle ilgilenirler. Nakîbü'l-Eşrâfların görevlerinden biri² de sahte seyyidliğin (müteseyyidlik) önüne geçmek ve ancak seyyidliği sabit olanlara “*Siyadet Hücceti*” vermektir³. Siyadet hücceti seyyidliği sabit olana verilirken, bununla ilgili olan siyâdet (seyyidlik) kaydı da, hücceti veren nakîbü'l-eşrâfın tuttuğu “*Sâdât Defteri*”ne yapılırdı⁴. Böylece verilen herhangi bir siyadet hüccetinin tarihinden hareketle, onu defterle karşılaştırmak mümkün olur, sahte siyadet hüccetleri tanziminin de önüne geçilirdi.

Sâdât Defterlerinin çoğunda başlangıçta yer alan ilk siyadet kaydı, bir siyadet hücceti içinde bulunurdu⁵. Bu siyadet hücceti aynı zamanda o defteri tutan Nakîbü'l-Eşrâfın hangi form/şekil ve özelliklerde siyadet hücceti verdiğini de göstermektedir. Defterde yer alan bu siyadet kaydı; bu formdaki siyadet hücceti içine hamdele ve salveleden -bu bölüme “*Davet Rüknu*” denir- sonra yerleştirilmektedir. Bu açıdan Sâdât Defterlerinin başında yer alan siyâdet hüccetlerinin değerlendirme ve analizleri, seyyidler hakkında devrinin bakış açısı ile ilgili çarpıcı ipuçları vermeleri bakımından önemlidirler.

Bu çalışmada analiz edeceğimiz ‘*Sekiz Numaralı Sâdât Defteri*’nin ikinci varlığında yer alan siyadet hücceti, hicri 1008 yılının Recep ayı ortalarında (ff evâsıt-ı recebi'l-müreccebi ff şehri-i senet-i semân ve elf)⁶ yani, 27 Ocak- 5 Şubat 1600 tarihinde tahrir edilmiştir. Cahit Baltacı verdiği bir tebliğinde bu sâdât defteri hakkında ilk kez “*Abdulkadir Efendinin defteri olup Arapça'dır*”⁷ diye bilgi vermektedir. Defterin başında yer alan örnek ve model niteliğindeki tek siyadet hücceti ve onu takip eden diğer ‘*siyadet kayıtları*

1) Hz. Hasan soyundan gelenlere “*Seyyid*”, Hz. Hasan soyundan gelenlere “*Şerif*” denir.

2) Nakîbü'l-Eşrâfların görevleri için bkz. Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğunda Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi*, Ankara 2003, s. 27, 137 vd.

3) Nakîbü'l-Eşrâfların Siyadet Hücceti verme ve teseyyüdle mücadele görevleri için bkz. Ahmed Rifat, *Devhatü'n-Nukabâ*, İstanbul 1283, s. 8- 10; Mehmed Mecdî Efendi, *Terceme-i Şakâyık li Mecdî*, İstanbul 1269, s. 246; d'Ohsson, *Tableau General de l'Empire Otoman*, I- VII, Paris 1791, IV, 557; Ricaut, *Türklerin Siyasi Düsturları*, Haz., M. Reşat Uzman, İstanbul 1996, s. 175- 176; Nevizâde Atâyi, *Zeyl-i Şakâyık*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1268/1851, s. 582; Sarıcık, s. 137- 141. Nakiblerin görevlerinden biri de nesep iddia edenleri kovuşturmak, teftiş etmek ve gerçekten seyyid olanlara siyadetini belgeleyen seyyidlik hüccetleri vermektir. Bkz. Sarıcık, s. 64 vd.

4) Örnek olarak bkz. Abdulkadir Efendi, *Nakîbü'l-Eşraf Defterleri*, TDV İSAM Küt., Osmanlı Kadı Sicilleri Koleksiyonu, nr. 8, vr. 2/a-b; Sâdât Defterleri, “*Şecere-i Tayyibe*” ve “*Nakib Ceridesi*” diye de anılırlardı. Bkz. Ali Emiri, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sayı: 19, İstanbul 1355, s.420-421; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Ankara 1984, s.167; BOA, İbnu'l-Emin, *Ensab*, nr. 15; Şu an elimizde bulunan ilk Sâdât defteri Taşkendi Muhammed Muhterem Efendiye ait olmalıdır. Bkz. Muhammed Muhterem Efendi, *Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri*, İSAM Küt., Osmanlı Kadı Sicilleri Koleksiyonu, nr. 1, vr.1, vd. Not: İlk defa künyesi verilen Nakîbü'l-Eşrâf Defterlerini “*ND*” rumuzuyla dipnotlarda göstereceğiz.

5) Örnek olması açısından bkz. *ND.*, nr. 8, 1/b; Abdullah Efendi, *Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri*, İSAM Küt., Osmanlı Kadı Sicilleri Koleksiyonu, nr. 29, vr. 1/a.

6) *ND*, 8, vr. 2/a, str.22.

7) Bkz. Cahit Baltacı, “Osmanlılar Döneminde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri”, *IV. Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri*, 1981. Ayrıca yazar aynı bildirisini daha sonra kaleme aldığı bir çalışmasına da aktarmıştır. Bkz. Cahit Baltacı, *İslam Medeniyeti Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul 2005, s. 314- 318; Ayhan Işık, “Osmanlı'da Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri”, *İnsanlığın Tükenemeyen Ümidi Peygamberimize*, TDV Yay., Ankara 2007, s. 88-91; Sâdât defterlerinin önemi için ayrıca bkz. Şit Tufan Buzpınar, “Nakîbüleşraf”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, s. 323.

rı' da Arapça olarak tahrir edilmişlerdir. Bu defter Osmanlı Nakîbü'l-Eşrâfî Abdulkadir Efendi'ye aittir⁸.

Yani o, nakîbü'l-eşrâflığı zamanında bu defteri tutmuş ve verdiği siyadet hüccetlerini ilgilendiren siyadet kayıtlarını (Bunlara hüccetlerin "*metin bölümleri*" de denir) bu deftere kaydetmiştir⁹. Zaten mezkûr defterin iç kapağındaki kayıtta "*(Bu defter) Abdulkadir Efendi merhûmundur*" ibaresi de görülmektedir¹⁰. Ayrıca aynı sahifede Abdulkadir Efendi, "*İbtidâ-i şurû'umuz*" başlığı altında "*İbtidây-ı şurû'umuz, senete semânin ve elf Recebü'l-Müreccebinin evâsıtı olmuştur. Hak Taâlâ mübarek ide*"¹¹ kaydını düşerek mezkur Sâdât Defterine ve nikâbet görevine ne zaman başladığını belirtmektedir. Yani o görevine ve bu deftere, 1008 Recebi ortalarında (27 Ocak- 5 Şubat 1600) başlamıştır. Burada kesin tarih vermemekte ve '*evâsıt*' kelimesiyle o yılın Recep ayı ortalarında, yani ayın onu ile yirmisi arasında görevine başladığını bildirmektedir.

Nakîbü'l- Eşraf Abdulkadir Efendinin deftere yazdığı ilk satır: "*Şehr-i Receb bismillahi teyemmünen bi zikrihi'l- celîlî râciyen minhu ahsenel-cemîli min şuhûr-i semân ve elf*" tir¹². İbareyi şöyle tercüme edebiliriz: "*Receb ayı. Yüce adını anmakla uğur sayarak, adından bereketlerin en güzelini ümit ederek Allah adıyla başladım.*"

Müslümanların kitaplara, yazılarına ve sözlerine "*bismillah*"la başlamaları İslam'ın gelişiyile birlikte başlayıp gelenekleşmiş ve bu gelenek, klasik Osmanlı tahrîratlarında da devam etmiştir¹³. Kurân'da; peygamberlerden Hz. Süleyman'ın Sebe Melikesi Belkis'a "*besmele*" ile başlayan bir mektup yazdığı bildirildiği gibi¹⁴, Tevbe sûresi hariç, bütün sûreler "*Besmele*" ile başlar. Yine bir âyette "*üzerine Allah'ın adı anılmayan (kurbanları) yemeyin*"¹⁵ emriyle, Besmele'nin önemi vurgulanır. Hz. Peygamber de iyi, mubah işlere besmele ile başlamanın önemini belirtmiş ve onunla başlanmayan işlerin güdük, sonuçsuz (ebter) olacağını dile getirmiştir¹⁶. Ayrıca Hz. Peygamber bütün resmi yazılarına besmele ile başlamış¹⁷, Raşit Halifeler dönemi ve sonraki İslam devletlerindeki yazışmalarda "*Besmele*" hep yer almıştır.

- 8) Seyyid Abdulkadir Efendinin hayatı için bkz. Ahmed Rifat, s. 26- 27; Ahmet Nazif Efendi, *Riyâzu'n-Nukabâ*, Süleymâniye Kütüb. Hacı Mahmud, nr. 4590, vr. 9b; Uşşakizâde İbrahim, *Zeyl-i Şakâyık*, Wiesbaden 1965, 536; Sarıcık, s. 131. Abdulkadir Efendi 1604'te ölünceye kadar nakîbü'l-eşrâflık yapmıştır. Bkz. Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s. 137. Nakîblerin görevlerinden biri de nesep iddia edenleri kovuşturmak, teftiş etmek ve gerçekten seyid olanlara siyadetini belgeleyen seyidlik hüccetleri vermektir. Bkz. Sarıcık, *Nakîbü'l-Eşrâflık*, s. 64 vd.
- 9) Ahmet Nazif Efendi, vr. 7a; Ahmed Rifat Efendi, s. 12. Osmanlı dönemine ait nakîbü'l-eşrâf defterleri, özellikle seyidler müteseyyidlerden ayırma hususunda zengin birer malzeme kaynağıdır. Bkz. Kılıç, s. 15.

10) ND, 8. vr. 1/a.

11) A.g.d., 1/a.

12) A.g.d, 2/a, str. 1.

13) Örnek olması açısından bkz. BOA. *İrade, Dâhiliye*, nr. 3249.

14) Neml, 27/30.

15) Enam, 6/121.

16) Nebe sûresi 30. âyetinin tefsiri ile ilgili olarak bkz. İbn-i Kesir, İsmail b. Amr, *Tefsiru'l-Kurâni'l-Azim*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul 1987, III, 367.

17) Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyasiyye*, Beyrut 1998, s.100 vd.

Nakûbu'l- Eşrâf Abdulkadir Efendi de Seyyidlerin problemleri ve davaları ile ilgilenen önemli bir âmir olarak Sâdât Defterine besmele ile başlamaktadır.

Sayfanın ikinci satırından itibaren -ki bu satır siyadet hüccetinin ilk satırındır- 'es-Seyyid el-Hâc Seyyid Halil'in¹⁸ siyadetini belgelemek üzere kaleme alınan, yirmi dört satırdan ibaret olan ve analiz ve değerlendirmesini yapacağımız siyadet hücceti başlar.

1. Hüccettin Davet (Hamdele ve Salvele) Rüknu

Beş ana bölümden müteşekkil siyadet hüccetinin ilk rüknu, Allâh'a "hamd" ve Rasûlullah'a "salâvat" a ayrılmıştır. Bu davet rüknu'nun ilk dört satırında siyadet hüccetine özgü bir hamdele (tahmid) yer alır. Burada belirtelim ki, belgelerin yazılış tarzları, içine aldıkları unsurlar ve kullanma yerleri Diplomatik Biliminin ilgi alanına girer¹⁹. Belgelerin şekillenmesi ve onlarda zaman içinde meydana gelen muhteva ve tahrirata mütellaklık değişiklikler, kaleme alan kimselerin özellikleri ve onları meydana getiren kültürden kaynaklanmaktadır. Çünkü bir toplumun zaman içinde değişen ve farklılaşan medeniyeti, yazı ve belgelerine de aksetmektedir²⁰.

Analizini yapmaya çalıştığımız hüccet, davet rüknuyle başlamaktadır. Batıda davet rüknu'ne Latince "İnvocatio" denilirken, doğuda aynı rüknu, "tahmid" ve "temcid" i yani, Allâh'a hamd ve Hz. Peygambere salât ve selamı içene alır²¹. Hüccetin davet rüknu içinde yer alan ve tercümesini aşağıya aldığımız Arapça hamdelede şöyle denilmektedir:

"Hamd kadîm ve âlim olan Allâh'a mahsustur ki o, akıllı gözlerin gözbebeklerinin, sonunu göremediği (sonuna ulaşamadığı) pek büyük güzellik ve değer meyvelerini veren 'Siyâdet Ağacı' nı, saadet bahçesinden ve neşv ü nemaya sebep olan rahmet yağmurunun feyzinden/taşmasından yeşillenmiş olarak, meydana getirerek bitirdi.

*O halim ve hâkim olan su ki, Allâh onu Ezhereyn'le (iki parlak ayla, iki nur yüzlüyle) sabit kıldı, istifâ hakikatlerinin bahçelerinde, nesep dallarının parlamış nurunu yüceltti. Böylece (o Siyâdet Ağacı) kökü yerde sabit, dalları göklerde olan güzel (hoş) bir ağaç gibi oldu."*²²

Tercümeden sonra, siyadet hüccetinin davet rüknu içindeki hamdelenin tahliline geçebiliriz. Kısaca ele alacağımız davet rüknu içindeki hamdelede (tahmid) şunlar dikkati çekmektedir:

1) İslâm inancına göre hamd (övgü), bütün nimetleri veren Allâh'a mahsustur²³. Siyâdet hüccetinde Allâh'a hamd edilirken, özellikle Allâh'ın "kadîm" ve "âlim" sıfatlarına dikkat çekilmektedir. Kıdem ezeli olmak demektir, hiç bir şey yokken Allâh vardır ve her şeyi o yaratmıştır. Yarattığı şeylerin en önemlilerinden biri de, onun en büyük sanatı ve en mükemmel mahlûku olan insandır. İnsanlar da diğer canlılar gibi, bir soy

18) Bkz. ND, 8, 1/b, str. 15.

19) Mübahet S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998, s. 4

20) Kütükoğlu, s. 4.

21) Kütükoğlu, s. 5.

22) ND, 8, 1/b, str. 1-4.

23) *Fatiha*, 1/1; *Enâm*, 6/1; *Arâf*, 7/43; *İbrahim*, 14/39; *Nahl*, 16/75; *Sâffât*, 37/182; *Zümer*, 39/75; Ayrıca, 'el-hamdulillah' ile ilgili kırk kadar âyet için bkz. M. Fuâd Abdulkâfi, *el-Mu'cemil-Müferes*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul 1982, s. 217. Konumuzla ilgisi açısından belirtelim ki, âyetlerdeki "hamd"lerden biri, Allâh'ın armağanı olan çocuklardan dolayıdır. Bkz. *İbrahim*, 14/39.

zinciri içinde yaratılırlar, sıhriyetlerini annelerinden²⁴, neseplerini/soylarını babalarından alırlar. Burada Allah'ın kadimliğine atıfta bulunulmakla, insanları onun yarattığına imada bulunulmaktadır

Onları bir soy zinciri içinde "takdir etmek" de Allah'ın ilmi ve iradesiyledir. Hamdelede söz konusu olan ikinci sıfat ve ad da "Âlîm"dir. Bu da Allah'ın geçmişte ve gelecekte her şeyi bildiğini gösterir. Ancak Kadîm ve Âlîm olan zat, seyyidlik ağacını (şecere-i siyâdet) bitirebilir. Burada hemen şuna dikkat çekelim ki, tarih bakımından bu siyâdet hüccetinden daha önce tahrir edilen bazı siyâdet hüccetlerinin hamdelelerinde Allah'ın "Kadîm" adı anılmıyordu²⁵ Burada bir yenilik olarak siyâdet hüccetlerine "Âlîm" adı yanında "Kadîm" in girdiğini de görmekteyiz.

2) Hamdelede geçtiğine göre 'Siyâdet Ağacı', 'Saadet Bahçesi'nde yer almış ve rahmet yağmuru feyzinden bitirilmiştir. Teşbihlerle anlatılan bu düşünüş bizi, öncelikle Kurân-ı Kerîm'in bitirme (inbat) konulu âyetlerine götürür. Çünkü bu konudaki âyetlerde hep, su ile bahçeleri ve ağaçları bitirenin Allah olduğu vurgulanır²⁶. Mesela, Araf sûresininin 58. âyetinde: "ve (toprağı) güzel beldenin bitkisi Rabbinin izni ile (güzel) çıkar ve kötü olandan ise, faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz" buyrulur. Görüldüğü gibi âyette bir benzetme yer alır ve "mümin", "toprağı güzel belde"ye benzetilir. Bu yüzden ondan güzel şeyler zuhûr edecektir. Mezkûr siyâdet hüccetinde de, benzer bir temsil ve teşbihle 'Siyâdet Ağacı'nın güzel olan 'Saadet Bahçesi'nde bittiği açıklanır. Bu 'Seyyidlik Ağacı' da soyca seyyid olanları meyve olarak verecektir.

Ayrıca inbat/bitirme konusuyla ilgili olarak Âl-i İmran sûresinde; "Rabbi Meryem'e hüsn-i kabul gösterdi, onu güzel bir bitki gibi bitirdi ve Zekeriya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi"²⁷ buyrulur. Görülüyor ki, Hz. Meryem de güzel bir bitkiye (nebâten hasenen) benzetilmiştir. Bu açıdan, ağacın meyvesi Hz. İsa da güzel, tatlı ve yararlı olacaktır.

Mezkûr siyâdet hüccetinde "Siyâdet Ağacı" ile kastedilen kimdir? Bu kişi, bir soydan gelen ve kendinden sonra bir soyu olan Hz. Peygamberdir²⁸. Onun çıktığı güzel "Saadet Toprağı" da, annesi 'Amine Hatun'dur. Bu Saadet Toprağı, "Siyâdet Şeceresi" Resul-i Ekrem için hazırlanmış, sonra çok halîm ve hikmetli olan su ile²⁹ o 'Siyâdet Şeceresi' yaratılmıştır. Halîm ve Hakîm olan sudan kasıt, Hz. Peygamber'in babasından gelen sudur. Nitekim Kur'ân-ı Hâkimde insanların Allah'ın (hikmetli ve bilgi ile yarattığı) sudan var edildiği açıklanır³⁰.

24) Sihrlar, kız vererek akraba olunan kimelerdir. Bkz. Munâvî, Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadir*, Mısır 1958, I, 97; Murat Sarıçık, *Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt*, Nesil Yay., İstanbul 1997, s. 57-58.

25) Bkz. BOA. *İbnül-Emin, Ensâb*, nr. 15, 20, 21; Sarıçık, *Nakîbü'l-Eşrâfîlık*, s. 66 vd. Murat Sarıçık, "Nakîbü'l-Eşraf Mâlûlzade'nin Yalvaçlı Seyyid Musa'ya verdiği H. 988 Tarihli Siyâdet Hücceti", *Isparta'nın Dünü Bu Günün Sempozyumu II*, Isparta 1988, III, 155-166.

26) Neml, 27/60; Saffat, 37/146.

27) "...ve enbetehâ nebâten hasenen" bkz. Âl-i imran, 3/37 .

28) Memlûklülere ait bir nikabet menşuru örneğine bkz. Kalkaşandi, Ahmed b. Ali, *Subhu'l-A'sâ*, Kahi-re, ty., XI, 163-164; Sarıçık, *Ehl-i Beyt*, s. 207-209.

29) ND, 8, 1/b, str. 4.

30) Nahl, 16/4; Kehf, 18/37; Hac, 22/5; Müminûn, 23/13-14; Fatır, 35/11; Necm, 53/46; İnsan, 76/2.

3) Hamdelede ayrıca, babadan gelen nesep/soy suyu hâlm ve hakîm olarak tavsif edilmiştir. Zaman bakımından daha öncelere ait kimi Osmanlı siyâdet hüccetlerinde su yalnız “hakîm” sıfatıyla anılırken³¹ burada bir yenilik olarak suya “halîm” sıfatının eklediğini de görmekteyiz. Bu durum siyâdet hüccetlerinin formlarında zamanla bir takım değişiklik ve gelişmelere uğradığını göstermektedir. *El-Müfredât*'ta hilm; öfkenin heyecanında, insanın kendini tutması ve kendisine hâkim olması olarak açıklanırken; hilmin akıllılığın, sonuçlarından biri olduğuna da işaret edilir³².

el-Kâmusu'l-Muhit'te ise, hilm'e ‘yumuşaklık’ (enât) ve ‘akıl’ manası verilir. Hilmin çokluk şekli ahlâmdır³³. Halim olan teenni ve sükûnetle öfkesine hâkim olarak, serinkanlı ve akıllı, hareket edip, itidal ve dengesini muhafaza eder. Halim olmak genel anlamıyla, akıllı, sabırlı, temkinli ve ağırbaşlı olmaktır. Cahiliyede cehl ve sefelin zıddı ve karşıtı olarak algılanan hilm, akıl anlamına alınmaktaydı. Cehl, bir anlamıyla, zulüm, hak tanımazlık, serkeşlik, saldırganlık ve barbarlık demektir³⁴. Hz. Peygamber'in fitraten mutedil, akıllı, yumuşaklık ve teenni ile hareket eden mükemmel bir yaratılışa sahip olduğuna ‘işaret’ için burada suyun karakterinin “halîm” olmakla nitelendirildiğini düşünmekteyiz.

Aynı zamanda Hz. Muhammed'in varlık sahasına çıkmasına sebep olan suyun bir diğer özelliği de hakîm olmasıdır. Hakîm, hikmetten gelir. Hikmet, alıkoymak, gem vurmak, sakındırmak, bilmek, anlamak ve varlıkları en üstün mükemmel bilgiyle bilmek anlamlarına alındığı gibi, dengeli, adil ve orta yol üzerinde olmak da demektir. Bir görüşe göre de, her şeyin mahiyet ve hakikatini bilmektir. Zemaşerî'ye göre, bilme ve amel uygunluğudur. Hikmeti bu açılardan düşünürsek, “kime hikmet verilmişse ona hayr-ı kesir verilmiştir.”³⁵ âyet-i kerîmesinde olduğu gibi, “Hikmet”e; “adalet, ilim, hilim, nübüvvet, Kur’ân ve İncil”³⁶ manaları da verilir. Bir başka açıklamaya göre hikmet, gerçeğe ilim ve akılla isabet etmek ve ulaşmaktır³⁷. Hakîm olan insan, eşya hakkında doğru kanaat sahibidir ve iyi ve hayırlı işler yapar. Bütün peygamberler hâkimdir. Çünkü onlara ilim ve hikmet verildiği gibi, Hz. Peygamber de kendini anlatan bir değerlendirmesinde “Ben hikmetin yurduyum (ene dâru'l-hikmeti)” buyurmuştur³⁸. Yani o hikmet sahibi (hakîm) bir kimsedir ve “Kitabı”, “hikmeti” öğretir³⁹. Şu halde hakîm kişi; kendisinde “adalet, ilim, hilim ve iyilik olan”dır. Bu vasıfları büyük oranda üzerinde bulunduran birinin mükemmel ve iyi bir gelişim üzerinde olduğu düşünülür. Hakîm olan su ile; Hz. Muhammed'in

31) Sarcık, *Nakîbul-Eşrâfık*, belge, nr. XII, XIII, XIV; BOA, *İbnü'l-Emin, Ensab*, nr.15, 20, 21.

32) Rağîb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât*, Kitâbu'l-Cumhuriye, Mısır ty., s.129; Hikmet ve hakîm hakkında farklı bir değerlendirmeler için bkz. Zülfikar Özkan, *Bilgelige Yöneliş*, Hayat Yay., İstanbul 2006, s. 27- 49.

33) Feyrûzâbadi, Muhammad b. Yakub, *el-Kâmuusu'l-Muhit*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1986, s. 1416.

34) Geniş bilgi için bkz. Mustafa Çağrırcı, “Hilim”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 33- 36.

35) Âyet için bkz. el- Hâzin, Ali b. Muhammed, *Lubâbu'r- Te'vil*, I-VI, Çağrı Yay., İstanbul 1979, VI, 570; ayrıca geniş bilgi için bkz. İlhan Kutluer, “Hikmet”, *DİA*, İstanbul 1998, VII, 503- 519.

36) Feyrûzâbadi, s.1415.

37) Rağîb, s.127.

38) Munâvî, II, 46, nr. 2804; Hz. Peygamber'in “Dâru'l-Hikmet” oluşu ile ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Murat Sarcık, *Kendi Dilinden Peygamberimiz-I*, Nesil Yay., İstanbul 2006, s. 83- 89.

39) Bakara, 2/129, 151, 231.

(s.a.v.) güzel, ilim, hikmet ve hilm sahibi, pek faydalı ve mükemmel olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca o, bir "hikmet" olarak açıklanan peygamberlik ve Kurân'ın da sahibidir. Onu, bu güzel sıfatlarla muttasıf bir "Seyyidlik Ağacı" olarak da tasavvur edebiliriz.

4) Ayrıca "Siyâdet Ağacı"na benzetilen Hz. Peygamber, kendisi iyi ve mükemmel olduğu gibi; güzel, yararlı ve değerli meyveler verici özelliktedir⁴⁰. Burada güzel ve değerli meyvelerden kastedilenler, konuya olan ilişkileri açısından seyidlerdir.

- Hücet'in 'davet rûknü' içinde yer alan hamdelede belirtildiğine göre, bu 'Siyâdet Ağacı' çok büyük ve güzeldir. Ayrıca onun meyveleri o kadar çoktur ki, dallarının son bulduğu yeri akıl sahiplerinin gözleri idrak edemez⁴¹. Burada Siyâdet Ağacının büyüklüğüne ve seyidlerin çokluğuna dikkat çekilmektedir. Yani, iyi ve değerli özellikleri olan Peygamber Nesli had ve hesaba gelmez derecede çoğalmıştır.
- Bu 'Siyâdet Ağacı', neşv ü nemaya sebep olan bir rahmet feyzinin eseri olarak meydana getirilmiş ve yeşillendirilmiştir. Yağmur ağaçlar ve bitkiler için ne derece önemli ise ve bu yüzden yağmura "rahmet" adı veriliyorsa; Siyâdet Ağacı olan, güzel ve değerli meyveler veren Hz. Peygamber de; Allah'ın rahmet feyzinin önemli bir eseri olarak yaratılmıştır ve bir rahmettir. Hamdelenin bu kısmında, Hz. Peygamberi "Âlemlere Rahmet" olarak tavsif eden âyete⁴² de işaret vardır. Çünkü Hz. Peygamber Allah'ın rahmetinin (acıma ve merhametinin) bir misali, simge ve timsalidir. Ona indirilen Kur'ân-ı Kerîm de, âyetlerde açıklandığı üzere bir rahmettir⁴³.

5) Davet rûknü içinde yer alan üçüncü satırında, "o halîm ve hakîm olan su ki, Allah onu Ezhereynle sabit kıldı..."⁴⁴ hükmü yer alıyordu. Burada nesep/soy suyunun 'İki Ezher'le sabit kılındığı açıklanmaktadır; 'Ezhereyn' iki ezher demektir. Ezher, 'z-h-r' den gelir: Zehre; bitki, bitkinin parlaklığı ve sarı renkli bitki gibi manalara gelmektedir. "Ez-zehratü mine'd-dünyâ = dünyanın güzelliği, parlaklığı ve çekiciliği" anlamındadır. Aynı kökten türeyen "zühre", beyazlık, güzellik (hüsün) ve güzelliğinden dolayı şehir anlamına da gelir. 'El-Ezher' ise; ay (kamer), Cuma günü, vahşi öküz, beyaz aslan, parlaklık (neyr), aydınlık yüz (muşruku'l-vech) manaları içindir⁴⁵. Kamer/Ay karanlıkta beyaz, güzel ve parlak görüldüğü için bu adı aldığı gibi, Cuma günü de Müslümanlar için haftanın en önemli ve değerli günü olduğundan "Ezher" diye anılmıştır. O günün bir saatinde yapılan duaların kabul olacağı belirtildiği gibi, Cuma ayrıca günlerin de seyididir (Seyyidü'l- Eyyâm)⁴⁶. Bu açıdan onun diğer günlere göre güzelliği, değeri ve parlaklığı daha belirgindir. Vahşi öküz ise, özellikle Cahiliye döneminde, Arap Yarımadasında avlar içinde en göz alıcısı ve güzeli sayılır. Aslan beyaz olursa "ezher" adını alır. Ayrıca o

40) "Müsmiraten simâre'l-hüsni ve'l-behâi." Bkz. ND, nr. 8, 2/a, str. 2.

41) A.g.e., 2/a, str.2.

42) Enbiya, 21/ 107.

43) Neml, 27/ 77; Kasas, 28/ 43, 86; Lokmân, 31/ 3; Câsiye, 45/ 20.

44) "Ve'l-mâu'l-halîmu'l-hakîmu, ellezi esbete bi'l-ezhereyni." Bkz. ND, nr. 8, 2/a, str. 3.

45) Feyruzâbadi, s.516.

46) Cuma gününün önemi ve bu açıdan 'seyyidü'l-eyyâm' sayılması için Bkz. Mansur Ali Nasif, et-Tâcu'l-Câmi 'u li'l- Usûl, I- V, Mektebetü Pamûk, İstanbul 1961, I, 272; Geylani, Abdulkadir, Gunyetu'r-Tâlibîn, Bereket Yay., İstanbul 1970, s. 300.

hayvanların beyi, reisi (seyyidi)⁴⁷ olarak da bilinir. Yüzü aydınlık olana, mutluluğu ve iyi durumundan dolayı “ezher” denir.

Şu halde “ezher”, aydınlığı, parlaklığı, aklığı, değeri, iyiliği ve seyyid olmayı anlatır. Bu açıdan hüccette geçen ‘el-Ezhereyn’le kastedilen, iki ay yüzlü, değerli, mükemmel ve soy silsileleri içinde parlayan iki inci gibi⁴⁸ olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’dir. Allah bu ‘İki Ezher’ ile, yani iki değerli, mükemmel, ay ve nur yüzlü ile Hz. Peygamber’in nesep suyunu sabit kılmıştır. Burada genel bir anlayış olarak Osmanlılarda Peygamber Soyunun, Hz. Fatıma’nın iki oğlu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den türediğine bir işaret vardır. Zaten Hz. Peygamber, soyunun Hz. Fatıma Nesli’nden devam edeceğini ve çoğalacağını belirtmiştir⁴⁹.

6) Ayrıca Hüccetin davet rüknü içindeki hamdelede (hüccetin üçüncü ve dördüncü satırları), Allah’ın “*ıstıfa hakikatlerinin bahçesinde nesep dallarının parlamış nurunu yücelttiği*”nden⁵⁰ söz edilir. Burada ıstıfa bahçelerindeki nesep/soy dalları ve o dallardaki parlak meyveler, Peygamber Neslidir.

Tahmid içinde yer alan mezkûr satırlarda ayrıca, Hz. Peygamberin seçilmişliği (ıstıfa) vurgulanmaktadır. Çünkü öncelikle Kur’ân âyetlerinde bütün peygamberlerin seçilmişliğinden söz edilir⁵¹. Hz. Peygamber de bir sözlerinde kendisinin, ashabının ve damatlarının seçilmişliğinden şöyle söz etmiştir: “*Mutlaka Allah beni ihtiyar etti (seçti). Benim için de şanı yüce ashabi seçti. Onlar içinden bana damatlar (eshâr) seçti. Kim beni (benim hukukumu) onlarda muhafaza ederse, Allah onu muhafaza eder, bana onlarda (onların şahsında) işkence (eza) edene de Allah işkence edecektir.*”⁵²

Ayrıca Hz. Peygamberin şu sözleri de onun “Mustafa” ve “Muhtar” oluşuna delildir: “*Ben Âdemoğlu asırlarından, asır asır (zaman içinde) insanlık asırlarının en hayırlısında gönderildim.*”⁵³

Hz. Peygamber, soyu ve seçilmişliğini şu sözlerinde de açıkça belirtir. “*Allah İbrahim Oğullarından İsmail’i seçti. İsmail Oğullarından Kinane Oğullarını seçti. Kinane Oğullarından Kureysi seçti. Kureysten Benî Haşimi seçti. Haşim Oğullarından da beni seçti.*”⁵⁴

47) Seyyid kelimesi, reis, bey, ulu, fergerde, ağa, mâlik, ileri gelen, server, başkan ve efendi gibi manalara gelir. Bkz. Sarıcık, *Nakîbü’l-Eşrâfîk*, s.1.

48) Seyyidlerin nübüvvet deryasının incileri olması. Bkz. Feridun Bey, *Münşeâtü’s-Selâtin*, I-II, İstanbul 1264, I, 51. Sarıcık, *Nakîbü’l-Eşrâfîk*, s. 41.

49) Konuyla ilgili hadisler için bkz. Murat Sarıcık, “Seyyidlerle İlgisi Açısından Ahzab Sûresi Otuz Üçüncü Âyeti ve Tarihi Tesirleri”, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 11, Erzurum 1993, s.183-210.

50) “*a’lâ nûra nevri ağsâni’ n-nesebi fi hadâiki hakâikil-ıstıfâi.*” Bkz. ND, 8, 2/a, str. 3-4.

51) Bakara, 2/130; Al-i İmran, 3/33; Neml, 27/59; Araf, 7/144; Hac, 22/75.

52) İbrahim Cânan, *Kütüb-i Sitte*, I-XVII, İstanbul ty., XII, 237; Ö. Nasuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm Hakında Müslümanların Nezih İtikadları*, Bilmen Yayınevi, İstanbul ty., s.104; Kış Kadı İyaz, *Şifâ-i Şerif*, terc., Naim Erdoğan ve arkadaşı, Çile Yay., İstanbul 1997, s. 439.

53) “*Bu’ıstu min karn-ı benî âdeme karnen fe karnen.*” Bkz. Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l-Buhari*, I-VIII, el- Mektebetü’l-İslâmiyye, İstanbul ty., IV, 66, menakıb, 22.

54) Kadı İyaz, *Şifâ-i Şerif*, s.166; (Müslim, Fezail 1, Tirmizi, Menâkıb’tan).

Hız. Peygamberin özellikle bu sözü, onun ve soyunun seçilmişliğini (ıstıfa) ve "Mustafa" oluşunu göstermektedir. Bu açıdan bazı siyâdet hüccetlerinde, bu ilişkiden dolayı onun soyu "nesebu'l-a'lâ", hasebi de, "hasebu'l-esnâ" diye anılmakta ve tavsif edilmektedir⁵⁵.

Tahlil ve değerlendirmesinde bulunduğumuz hüccette ise, onun hasep ve nesebinin yüksekliği "ıstıfa hakikatlerinin bahçelerinde (Allah) nesep dallarının parlamış nurunu yüceltti"⁵⁶ diye anlatılmaktadır. Bu yüceltme ile o âyette belirtildiği gibi, "(Nesep ağacı) kökü (yerde) sabit ve dalları semada bir şecere-i tayyibe gibi oldu."⁵⁷ Hüccetin burasında "ke şecaretin" ile başlayan kısım, cümlenin sonuna kadar konuyla ilgilendirilir; İbrahim sûresindeki bir âyetten iktibas edilmiştir. Adı geçen âyette şöyle buyrulmaktadır: "Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi. Güzel sözü (şahadet kelimesini) kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan şecere-i tayyibeye (güzel meyveli ağaca) benzetti. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara temsiller verir."⁵⁸

İmanın esası olan şahâdet kelimesi güzel bir ağaç gibi, her zaman müminlerde güzel meyveler veren bir "şecere-i tayyibe"dir⁵⁹. Mümin de meyveli güzel ağaca benzer. Ayrıca, en tatlı ve en güzel meyveleri veren mümin Hız. Muhammed'dir.

Osmanlılarda Peygamber Neslinin soy silsilesi tutulan defterlere de az önceki âyetle ilişkili olarak, "Şecere-i Tayyibe" denilmektedir. Yani Hız. Peygamber ayrıca güzel evlat ve ahfad/torunlar meyveleri veren, değerli seyyid ve şerifleri yetiştiren bir "Şecere-i Tayyibe"dir. Siyâdet hücceti seyyidlikle ilgili olmasından, burada öncelik o Şecere-i Tayyibe'nin meyveleri mesabesinde görülen ve yorumlanan seyyidlerdir.

Dört satır devam eden hamdeleden sonra, hüccetin altıncı satırında davet rüknünün ikinci kısmı sayılan salvele başlar:

"Ve eksiksiz salât, Şeriflerin Eşrefinin (Hız. Muhammed) şereflendiği yüce nesep ve övülmüş haseple seçilmiş (Mustafa) olan üzerine olsun; onun mütebâ kerem eteklerine tutunarak ve ulemanın (ona) yükseliş yollarından çıkarak. Salât da; diğer resullere, nebilere, onun safî âline sadık ve değerli şerefinin yüksekliğine ulaşan din-i İslâmî ihya edecek ashabına olsun."⁶⁰

Dua rüknü içinde yer alan ve hamdeleden sonra gelen salvele de, bu şekildedir. Burada öncelikle hamdeleye bağlı olarak "neseb-i a'lâ" ve "haseb-i esnâ" ile seçilmiş olana salât getirilir. Nesep soydur, hasep ise dedelerin mal, din, kerem ve şeref bakımından övülmüş iyi taraflarıdır⁶¹. Hüccetin hamdele ve salveleden müteşekkil olan "davet rüknü" yedi satırdan az fazladır ki, bu da tamamı yirmi dört satır olan hüccetin "üçte birine yakın" kısmını teşkil etmektedir.

55) BOA, İbnü'l-Emin, Ensab, nr.15

56) Bkz. ND, nr. 8, 2/a, str. 3- 4.

57) "Fe sâret ke şeceretin tayyibetin asluhâ sâbitün ve fer'uhâ fi's-semâi." Bkz. a.g.d., 2/a, str. 4-5.

58) İbrahim, 14/ 24-25.

59) İbn-i Kesir, II, 530.

60) ND, nr. 8, 2/a, str. 5-9.

61) Feyruzâbadi, s. 94; Rağib, s. 491.

Burada şunu da ifade edelim ki batıdan farklı olarak, doğuda İslam Devletlerinde yazılan tahriratta, Allah'a ve Rasulullah'a salâvat (tahmid ve temcid) yer almaktadır. İslam dünyasına ait belgelerde, bu rükünler zamanla gelişmişlerdir. İslam belgelerinde salvele ilk olarak M. 797'den itibaren yer almaya başlamıştır⁶². Görüldüğü üzere birer hukuki belge niteliğinde olan Siyadet Hücçetlerinde de salvele yer almaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere, hücçetin davet rüknünde, Siyadet Hücçetlerine mahsus bir "tahmid" ve "temcid" yer almaktadır. Oysa kadı hücçetlerinde bu tür tahmid ve temcide rastlanmaz. Bu açıdan Siyadet Hücçetlerindeki davet rüknü, Osmanlı diplomatiği açısından önemlidir. Kütükoğlu, Osmanlı Diplomatiği ile ilgili eserinde, kadı hücçetlerinin davet rükünleri, başlangıç formülleri ve diğer rükünlerinden söz ederken, nakübü'l-eş-râflarca kaleme alınan Siyâdet Hücçetleri ve yazılış tarzlarından hiç söz etmemektedir⁶³. Kanaatimizce Siyadet Hücçetleri başka açılardan üzerlerinde durulması bir yana, diplomatik bilimi açısından da üzerlerinde durulması ve Osmanlı Diplomatiği içinde yer alması gereken önemli belgelerdir.

2. Başlangıç Formülü ve Metin

Mezkûr hücçetin başlangıç formülü, sekizinci satırda "ve ba'd" kelimesini müteakiben, "fe's-sebebü'd-dâi ilâ tahrirati'n-nemûkatı'l-enûkati ve'l-vesikati'l vesikati = bu değerli yazı ve sağlam vesikanın yazılmasına sebep"⁶⁴ şeklindedir. Şer'i mahkemeler tarafından verilen kadı hücçetlerinde farklı başlangıç formülleri vardır; fakat mezkur hücçetteki başlangıç formülü bunlardan farklıdır⁶⁵.

Hücçetlerin önemli rükünlerinden biri de, "metin bölümü"dür. Mezkur siyadet hücçetinde bu kısım dokuzuncu satır ortalarında "hüve ennehû kad tebeyyene ve zahera ve te'ayyene ve behera..." diye başlar⁶⁶. Metin rüknü kendi içinde birkaç kısımda mütalaa ve analiz edilebilir:

1) Bu bölümün birinci kısmında, Seyyid Mecdüddin Oğlu Seyyid Halil'in seyyidliği ni haber veren ve bir bakıma davanın şahitleri makamındaki kişilerin adları yer alır. Bunlardan birincisi, "Zübdetü'l-fuzalâi'l-eyyâm ve 'umdeti su'adâi'l-enâm Mevlâna Hüsam b. İsa el-müderriş bi medreset-i Fâtıma Sultan eskenellâhu ta'âlâ fi a'lâ ğurafi'l-cenân = Günlerin faziletli olan zübdesi, halkın iyilerinin umdesi ve Fâtıma Sultan- Yüce Allah onu cennet odalarının en yükseğinde oturtsun- Medresesi'nin müderrişi Mevlana Hüsam b. İsa" diye anlatılır⁶⁷. Burada Müderriş İsa Oğlu Hüsam'ın, o günün faziletli olan kaymağı ve halkın iyilerinin muteberlerinden olduğu belirtilip, adı geçen böylece övüldükten sonra, kendisi müderrişlerin anıldığı şekilde "Mevlânâ" lakabıyla anılır. Ardından Fâtıma Sultan Medresesinde müderriş olduğu belirtilir ve Fâtıma Sultan için dua edilir.

62) Batıda resmi yazışmalarda yazının başında "invocatio" bulunurdu. Doğuda, İslam Devletlerinde bunun yerine "tahmid ve temcid" yer alıyordu. Bkz. Kütükoğlu, s. 5: (W. Jörkman, "Diplomatic-Classica Arabic", *Encyclopedia of Islam*, II, (1965), 302'den).

63) Kütükoğlu, s. 350-351.

64) ND, nr. 8, 2/a, str. 8-9.

65) Şer'i Mahkemelerin verdiği hücçetler, çoğunlukla "Sebeb-i tahrir-i kitâb..." diye başlar. Bkz. Kütükoğlu, s.352;

66) ND, nr. 8, 2/a, str.9.

67) A.g.d., 2/a, str.10-11.

İlgili şahsın seyyidliğine şahitlik eden ve haber veren ikinci şahıs da, İslam kadılarının mefhari, fazilet zinetleriyle süslü Hacı Ali oğlu Mevlâna Yakup'tur⁶⁸. Görüldüğü gibi burada yine kişinin mesleği ve iyi-biri olduğu vurgulanmakla birlikte, nerede kadılık yaptığı açıklanmaz. Mezkur şahsın seyyidliğini haber veren ve davada şahit olan üçüncü kişi de, Niğde Kadılığından munfasıl Mevlâna Kemalüddin İbrahim'dir. Kendisi, "*Fahr-i kudâyi'l-enâmi ve mütefferidîne fi sulûkihimi's-sırâti'l-müstakîm = Sırat-ı müstakîme sülûk edenler içinde halkın kadularının övüncü*" olarak tavsif edilir⁶⁹. Seyyid Halil'in siyadetini haber veren dördüncü kişi de Derküş(?) Kazası Hâkimliğinden munfasıl Hüsâ-muddin b. Hasan'dır.

Ayrıca, Seyyid Halil'in seyyidliğine şahitlik eden Suâuddin Kazasından munfasıl Mevlana Enbiya b. Mahmud, Müderris Ahmed b. Abdullah ve Müderris Ahmed b. Ali'nin de adları geçer⁷⁰. Böylece siyadet hüccetinin metin kısmında arka arkaya vasıflarıyla sıralanan ve tanıtılan sekiz şahidin ihbarı söz konusudur.

2) Metin bölümünün ikinci kısmında Seyyid Mecdüddin Oğlu Seyyid ve Hacı olan Halil'in baba ve dede adı verilerek; şüphe ve iltibasa meydan verilmeksizin seyyidliğinin halk arasında bilindiği açıkça beyan edilir:

"...*En-ne's-seyyide el-hâc Halil ibnun li's-seyyidi Mecdüddin İbn-i es-Seyyid İshâka ve siyadetühû ma'rûfetün beyne'n-nâsi lâ şühete fihâ vele'l-iltibâse = Şüphesiz, Seyyid İshak'ın oğlu Seyyid Mecdüddin'in oğlu Seyyid Hacı Halil ve onun seyyidliği; halk arasında maruftur, bunda hiçbir şüphe ve iltibas yoktur.*"⁷¹

Nakîbü'l-Eşraflarca verilen hüccetler sahte seyyidlikle mücadele açısından da önemlidir. Osmanlılar döneminde teseyyüdle mücadele konusu zaman zaman çok önemli hale gelmiştir. Hatta bu konunun devletin en yüksek karar organı olan Divan-ı Hümayuna kadar geldiği bile olmuş ve bu konuda divan'dan hüküm/padişah Fermanı çıktığı bile olmuştur⁷². Hüccette ayrıca, Seyyid Halil seyyidliğine delil olacak hücceti almak için cedit Seyyid Muhyiddin'in siyadetini belgeleyen bir siyadet hüccetini de Nakîbü'l-Eşrâf mahkemesine ibraz etmiştir. Ve ceddine bu hüccet, Osmanlıların ikinci Nakîbü'l-Eşrafi Muhammed b. Muhammed (941-980/1534-1572) tarafından verilmiştir⁷³.

3) Sonra "*metin rûknü*"nün bir başka kısmına geçilir. Seyyidliği siyadet hüccetindeki kararlar sabit olan Seyyid Halil'e, başına Seyyidlerin kendisi ile şereflendiği ve seyyidlik alâmeti olan "*yeşil sarık*" sarma izni verildiği kaydedilir. Bu durum, siyadet hüccetinin sağladığı önemli bir imtiyazdır⁷⁴.

68) A.g.d., 2/a, str. 11-12.

69) A.g.d., 2/a, str. 12-13.

70) A.g.d., 2/a, str. 13-15.

71) A.g.d., 2/a, str.15-16.

72) 22 Muharrem 994/Ocak 1586 tarihli bir hüküm için bkz. Ahmed Refik Altunay, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, Haz., Abdullah Uysal, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 252- 253.

73) ND, nr. 8, 2/a, str. 16-18; Sarıçık, *Nakîbü'l-Eşrâfık*, s.77, 83.

74) Siyadet hüccetlerinde, siyadet hücceti alan kimsenin kazandığı bu imtiyaza genelde temas edilmektedir. Bkz. Ahmed Rifat, s.12, Ahmed Nazif Efendi, vr. 4/b-5/a. BOA, *İbnü'l-Emin, Ensab*, nr. 21, str. 10-11; nr.20, str, 10; nr. 14, str. 12; nr.15, str 10; Şeyh Mehmed Efendi, *Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri*; İSAM Küt., Osmanlı Kadı Sicilleri Koleksiyonu, nr. 14; Seyyidler siyadet hüccetlerini elde etmek-

Ayrıca metin rüknü içindeki bu bölümde, sair sâdât-ı kirâmın da seyyidliklerine alâmet olması için, yerleşik bir uygulama olarak seyyidlerin yeşil sark istimal ettiğine temas edilir. Allah'ın onların şerefini, kıyamette ve kıyametten sonraki dirilişte (*ilâ yevmil-kıyâmis-sa'ati ve sâ'ati'l-kıyâmu*) ziyade etmesi için duada bulunulur⁷⁵.

4) Metin rüknü içinde yer alan dördüncü kısımda “*Bütün havas ve avama gerektir ki, ona Irk-ı Tahire yüksek intisabından dolayı tam bir ihtiramla tazim ve tevkirde bulunsunlar*”⁷⁶ tenbihi de yer alır. İnsanların Sâdâta saygısı gerekli ve önemlidir. Gayr-i Müslimler ve ajan misyonerler de, Müslümanların seyyidlere olan hürmetinden haberdardılar. 1710 yılında İngiliz Sömürgeler Bakanlığının emriyle İslam ülkelerine gönderilen Hempher hatıralarında, Peygamber neslinden gelen ve ‘seyyid’ denen birçok insanın daima Peygamberi hatırlatıp Müslümanların gözünde onu canlı tuttuğundan söz ederek⁷⁷, misyonerlerin faaliyet alanlarından birinin de seyyidler hakkında insanları tereddüde düşürüp, onlar hakkında insanları su-i zana sevk etmek olduğunu açıklamaktadır⁷⁸. Siyâdet hüccetlerinde yer alan bu ve benzer tembihler⁷⁹ ferman ve beratlardaki “*tekid/tehdid (sanctio, comminatio) rüknü*”nü hatıra getirmekte ve tedai ettirmektedir⁸⁰. Görüldüğü üzere seyyid ve şeriflerin müntesip olduğu soya “*el-Irku't-Tâhir=Temiz Irk*” denilmekte ve bununla “*Peygamber Nesli*” kastedilmektedir⁸¹. Hüccetin asıl dava konusunu teşkil eden metin rüknü, on bir satırdan ibarettir ve neredeyse yirmi dört satırdan müteşekkil hüccetin yarısını meydana getirmektedir.

3. Tarih ve Şuhûdu'l-Hâl Rükünleri

Siyâdet hüccetinin yirmi ikinci satırında, kadı hüccetlerinde olduğu üzere Arapça “*Cerâ ve hurrire fi evâsıt-ı recebi'l müreccebi fi şühûri seneti semân ve elfin, min hicreti'n-nebiyyi 'aleyhisselâm = (Hüccet verme) Nebi aleyhisselâmın hicretinden (Hicri Takvimden hareketle) 1008 senesi aylarından kutlu Recep ayı ortalarında cereyan etti ve (belge) yazıldı.*” denilerek görülen dava ve verilen siyâdet hüccetinin tarihi kaydedilmiştir.

le bazı imtiyazlara da sahip olmaktadır. Halk arasında bazı hadisler ve özellikle Şura sûresi 23. âyetine istinaden, onlara saygı ve sevgi gelenekleşmiştir. Geniş bilgi için bkz. Razi, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb*, I-XXXII, Tahran ty., XXVII, 164; Heytemi, Ahmed b. Hacer, *es-Savâiku'l-Muhrika*, Kahire ty., s. 167- 168; Âlûsi, Seyyid Mahmud, *Râhu'l-Meâni*, I-XXX, Beyrut ty., XXV, 30; Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, VI, 4241; Sarıcık, *Ehl-i Beyt*, Birinci Bölüm; Murat Sarıcık, “Hz. Peygamber sevgisi ve Dâru's-Siyâdeler”, *II. Kutlu Doğum sempozyumu (tebliğler)*, Isparta 1999, s. 140 vd. Murat Sarıcık, “Ebussuud Efendi'nin Fetvalarında Seyyidler”, *SDÜ, İlahiyat Fak. Dergisi*, sayı: 11, Isparta 2003, s. 65- 69; Sarıcık, *Nakibü'l-Eşrâfık*, s.105-110, 194.

75) *ND*, nr. 8, 2/a str.19-20.

76) *A.g.d.* 2/a, str. 20-21.

77) Mister Hempher, Mr. *Hempher'in Misyonerlik Faaliyetleri*, terc., Mehmet Can, Kamer Yay., İstanbul 1992, s. 59.

78) Hempher, s. 67.

79) Sarıcık, *Nakibü'l-Eşrâfık*, s. 60, 66, 70,71, 88, 89; BOA, *İbnü'l-Emin, Ensab*, nr.3. str 4; BOA, *Ali Emiri*, nr.195, str.7.

80) Ferman ve Beratlardaki tenbih rüknü için bkz. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.121.

81) *ND*, nr. 8, 2/a. str. 21. Bir kısım siyâdet hüccetlerinde de benzer ifadelere rastlanır. Bkz. BOA, *İbnü'l-Emin, Ensab*, nr. 15. nr.12; *ND*, nr. 8, vr. 1-5; farklı örnekler için; siyâdet hüccetlerinin metin, tarih ve

Buna göre dava 1008 Hicri Yılı Recep ayı evâsıtında/ortalarında (27 Ocak- 5 Şubat 1600) görülmüş ve bu siyadet hücceti de aynı tarihte Seyyid Halil'e verilmiştir. Bu tarih XVII. yüzyılın başına ve III. Mehmet dönemine (1595- 1603) rastlar. Siyâdet ve diğer mahkeme hüccetlerinin tarihleri, fermanlar gibi Arapça olarak kaleme alınmaktaydı⁸². Bu siyâdet hüccetinde de aynı uygulamayı görmekteyiz. Hatta Farsça siyâdet hüccetlerinde bile tarih-Arapça olarak yazılıyordu⁸³. Söz konusu hüccette kesin tarih yerine "evâsıt-ı receb" denilerek, tarih yerine on günlük bir zaman kesiti verilmiştir. Ferman berat ve nâme-i humâyûnlarda da, zaman zaman bu yola başvurulabilmektedir⁸⁴. Siyâdet hüccetlerinin kesin tarihle kaleme alınanları da vardır⁸⁵.

Hüccetin Şuhûdu'l-hâl rüknü, bütün hüccetlerde olduğu gibi hüccetin sonunda yer alır. Şuhûdu'l-hâl yazısında "şin" harfinin baş kısmı neredeyse satır boyunca uzatılarak yazılmıştır. Hüccetin en son satırında yer alan ve mahkemenin görüldüğüne şahit olan "şuhûdu'l-hâl" in adları, baba adlarıyla birlikte yer alır ve bu beş şahıs seyyidlerdendir. Adlar "es-Seyyid Ömer b. es-Seyyid Muhammed (Seyyid Mehmet oğlu Seyyid Ömer)" gibi seyyid unvanlarıyla birlikte yazılmıştır⁸⁶. Osmanlılardaki uygulamada, seyyidliği sabit olanların adları başında "seyyid" unvanının zikri gerekmektedir.

Hüccette şuhûdu'l-hâlin yer alması; davanın umuma açık ve tarafsız olarak görüldüğüne de delil olmaktadır. Şuhûdu'l-hâl içinde yer alanların zaman zaman meslekleri de yazılabilmektedir⁸⁷. Bu siyadet hüccetinde şuhûdu'l-hâl seyyidlerden seçilmiştir.

Sonuç

Nakîbü'l-Eşrâf Abdulkadir Efendiye ait şecere-i tayyibe defterinin başında yer alan, 1008 yılı recebi evâsıtında (27 Ocak- 5 Şubat 1600) kaleme alınan siyadet hücceti, beş ana rükün üzere tertip edilmiştir. Hüccet Arapçadır ve yirmi dört satırdan meydana gelmiştir. Mezkûr siyâdet hücceti aynı zamanda, Abdulkadir Efendi tarafından verilen Siyadet Hüccetlerinin formunu ortaya koyan bir örnek hüviyetini de taşımaktadır. Hüccet Seyyid Mecdüddin oğlu Seyyid Halil adına düzenlenmiştir.

Hüccetin ilk rüknü Davet'te, Siyâdet Hüccetlerine mahsus bir "tahmid" ve "temcid" yer alır. Osmanlı Diplomatîğinin yazılış tarzlarını incelediği kadı hücceti türünden belgelerde bu tür tahmid ve temcide rastlanmaz. Bu açıdan; Çalışma konumuz olan hüccet (ve benzerleri) davet rüknü itibariyle Osmanlı Diplomatîği açısından önemlidir. Kütükoğlu, Osmanlı Diplomatîğini konu alan önemli eserinde, kadı hüccetlerinin davet rükünleri, başlangıç formülleri ve diğer rükünlerinden söz ederken, nakîbü'l-eşrâflarca kaleme alınan şuhûdu'l-hâl rükünlerinden oluşan siyâdet kayıtlarına bkz. BOA, *Ali Emiri*, nr.195, Sarıcık, *Nakîbü'l-Eşrâflık*, s. 387.

82) Kütükoğlu, s. 357; Örnek için bkz. Malulzade Muhammed Efendi, *Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri*, İSAM Kütüb., Osmanlı Kadı Sicilleri Koleksiyonu, nr. 3, vr.1/1b vd; ND, nr. 8, 1/a-b vd. ND, nr. 14, 2 vd.

83) Sarıcık, *Nakîbü'l-Eşrâflık*, s. 66-71.

84) Bkz. BOA, İbnü'l-Emin, *Ensab*, nr. 11, s. 8, 11, BOA. *Ali Emiri*, nr. 195.

85) Kütükoğlu, s.155.

86) ND, nr. 8, 2/a, str.24.

87) Kütükoğlu, s.358; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, I-II, Ankara 1979, II, 100.

